

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» пропонує орієнтири змістового наповнення освітньої роботи з 5-річними дітьми і націлює педагогів та батьків на особистісний розвиток дітей 6-го року життя за основними напрямками та робить окремий акцент на ігровій діяльності – провідному виді діяльності для всього дошкільного дитинства, незамінному засобі розвитку дітей.

Розділ «Мовленнєвий розвиток» ґрунтується на комплексному розв'язуванні завдань формування звукової культури, лексичного запасу, граматичної будови мовлення шестирічних дітей, комунікативних умінь через розвиток у них зв'язного мовлення (діалогічного й монологічного). У ньому окреслено й орієнтовний обсяг завдань з пропедевтики навчання елементів писемного мовлення на 6-му році життя в підрозділах «Навчання елементів грамоти», «Підготовка до письма».

Орієнтири мовленнєвого розвитку дитини бр.ж.:

- правильно вимовляє звуки;
- розуміє значення мовлення для людини;
- використовує мовлення в різних цілях;
- володіє силою голосу, говорить чітко, правильно, виразно;
- ефективно спілкується рідною мовою; дістає задоволення від читання дорослим, іноді - власного;
- веде діалог невимушено і на запропоновану тему з дотриманням елементарних правил ведення діалогу (з дорослими і однолітками);
- розрізняє рідне й чуже мовлення; виявляє до останнього інтерес;
- рука готова до письма;
- має збалансований словниковий запас з кожної сфери життєдіяльності;
- розмовляє грамотно, вживає прості й складні речення;
- називає у реченні окремі слова;
- самостійно, повно, логічно, послідовно складає розповіді (описи, творчі, сюжетні – 10-15 речень) з опорою на наочність та по пам'яті;
- вільно переказує літературні твори, розповідає напам'ять невеликі вірші, загадує загадки;
- має навички звукового аналізу нескладних слів (розрізняє голосні і приголосні звуки, місце звука у слові).

ЗАВДАННЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ:

1. Розвиток лексичної сторони мовлення

Розширювати словниковий запас на основі формування у дітей уявлень про світ (*через активізацію пізнавальної діяльності*); активізувати його в самостійних висловлюваннях, розвивати вміння розуміти та вживати слова для позначення назв, особливостей та дій, пов'язаних із різними сферами життєдіяльності дитини.

Активізувати в мовленні дітей прикметники, дієслова, числівники. Формувати вміння більш точно підбирати слова, що відображають якість предмета чи явища.

Поповнювати словник словами, що позначають матеріал, з якого зроблений предмет. Уточнити уявлення дітей про предмети та їх частини, особливу увагу приділити призначенням представленого предмета.

Продовжувати роботу з розширення узагальнюючих понять. *Наприклад: меблі - стіл, стілець, ліжко, крісло і т.п.; квіти - мак, троянда, ромашка і т.п.; рослини - квіти, дерева, трава, кущі та ін.; помешкання - будинок, хата, палац і т.п.; рух - біг, стрибки, ходьба, повзання і т.п..* Диференціювати родові узагальнення: *тварини – дикі та свійські; посуд кухонний, чайний; машини – легкові, вантажні і т.п..*

Ознайомлювати дітей із синонімами. Вчити добирати слова для більш точного вираження думки (*наприклад, вологий і мокрий*); для вираження емоційного забарвлення (*наприклад, впав і грохнувся; красивий і чудовий та ін..*). Виховувати у дітей стилістичне чуття (*де і як вживати певні слова: ревіти – плакати, сміятися – реготати і т.п.*)

Продовжувати знайомити дітей з антонімами. Вправляти дітей у вмінні підбирати антоніми до слів, що відносяться до різних частин мови (*іменники, прикметники, дієслова, прислівники*).

Продовжувати знайомити з доступними дітям багатозначними словами різних частин мови. Продовжувати роботу над лексичним (смысловим) значенням слів. Вчити розуміти, пояснювати і використовувати переносне значення слів, фразеологічні звороти.

Розширяти словник за допомогою приказок, прислів'їв, образних виразів з художніх творів (порівняння, епітети тощо).

Виховувати інтерес дітей до незнайомих та малознайомих слів.

2. Формування граматичної будови мовлення

Спонукаати дітей до утворення нових граматичних форм за допомогою суфіксів (*собака - собачка, борода - бородатий*); порівняльного ступеня прикметників (*малий - менший*); від іменника (*вчитель - вчити*); від дієслова (*лікувати - лікар*); складних слів (*без хвоста - безхвостий, лист падає - листопад*), префіксів (*зайти, вийти, прийти*). Звертати увагу дітей на зміну змісту речень (словосполучень) залежно від вживання префіксу (*0,вийшов - зайшов*).

Вправляти у вживанні прикметників, що вказують на приналежність до когось або чогось (*мамина усмішка; татів блокнот, зайчикова хатка тощо*).

Вправляти дітей у вмінні правильно узгоджувати числівники з іменниками. Граматично правильно вживати та узгоджувати слова основних лексичних категорій у відповідному відмінку, роді, числі та часі.

Закріплювати правильне вживання та утворення складних форм іменників множини в родовому відмінку (*панчів, шкарпеток, чобіт, тапочок і т.п.*).

Вправляти у вживанні складних граматичних форм – збірних, невідмінюваних іменників.

Вправляти дітей у складанні простих поширених речень.

Продовжувати роботу по складанню різних типів речень.

Виховувати критичне ставлення до граматичних помилок, прагнення до чистоти і правильності мовлення.

3. Розвиток і вдосконалення звукової культури мовлення

Удосконалювати моторику артикуляційного апарату шляхом правильного добору артикуляційних вправ. Систематично проводити артикуляційну гімнастику, що сприяє виробленню точних, енергійних, добре скоординованих рухів мовного апарату. В повсякденному житті і на заняттях систематично проводити спеціальні вправи на розвиток мовного дихання, мовленнєвої уваги тощо.

Вчити регулювати силу голосу, швидкість мовлення, правильно користуватись інтонаційними засобами виразності.

Уточнювати і закріплювати вимову звуків рідної мови.

Вправляти в правильному і швидкому промовлянні скоромовок, чистомовок.

Вводити поняття «голосні - приголосні звуки» на основі аналізу їх артикуляції. Закріплювати поняття «тверді - м'які приголосні звуки».

Розвивати фонематичний слух. Вчити виділяти слова із заданим звуком з мовленнєвого потоку, визначати позицію звука в слові (*початок, середина, кінець слова*), формувати навички звукового аналізу - послідовність звуків у простих словах (*мак, лак, суп, дуб та ін.*) Вчити правильно інтонувати та позначати умовними фішками голосні та приголосні звуки.

Вчити визначати кількість складів у словах (*за схемами, на слух*).

4. Розвиток зв'язного мовлення дітей.

Діалогічне мовлення. Продовжувати вчити дітей дотримуватися елементарних правил ведення діалогу (*формувати вміння слухати і розуміти співрозмовника; формулювати і ставити запитання; будувати відповідь згідно з почутим*). Закріплювати правила ведення діалогу у повсякденному житті (*у громадських місцях, на вулиці, вдома, по телефону, з незнайомими людьми тощо*), традиціях групи і дитячого садка.

Формувати в дітей активну діалогічну позицію в спілкуванні з однолітками за допомогою діалогічних казок.

Вправляти дитину в ввічливому і тактовному веденні діалогу з дорослими (*виявляти ініціативу в спілкуванні з дорослим, використовувати різні типи звертання, підтримувати розмову, запропоновану дорослим*) та з іншими дітьми (*вміти будувати різні форми діалогу між двома-чотирма дітьми*). Вчити розмовляти невимушено, вільно, без напруження, тактовно, переконливо, уміти своєчасно змінювати емоційний тон розмови відповідно до ситуації спілкування.

Відпрацьовувати діалоги в театральній-ігровій діяльності.

Монологічного мовлення. Починати навчати основам побудови зв'язних висловлювань різних типів.

Опис. Вправляти дітей в описі зовнішніх ознак предмета (*розповідь-опис: велика лялька в блакитній сукні з великим білим бантом на голові*); дій (*розповідь-опис: гарненькою лялькою можна гратись, вона стоїть, сідає, говорить, її можна водити, покласти спати*); сюжетній розповіді-описі (*Аня взяла лопатку, поклікала Андрія з машиною, і вони почали гратися разом.*). Вправляти в умінні виділяти і називати об'єкт мовлення під час опису, співвідносити об'єкти мовлення з відповідними описами і розширювати їх за рахунок додаткових характеристик.

Вправляти в складанні простих описів різними засобами (*мистецтво, образотворча і театралізована діяльність, художня література, дидактичні ігри та завдання тощо*).

Розповідь. Вправляти дітей у розповіданні напам'ять, за сприйманням, за уявою (*творчі*), на запропоновану тему, за опорними словами, з власного досвіду, за ілюстрацією, за сюжетною картиною, за зразком або частковим зразком, за планом, колективне складання розповідей, складання початку-кінця розповіді.

Навчати дітей виокремлювати (*визначати*) і словесно позначати головну тему оповідання (*через мету висловлювання, заголовок*).

Дати поняття про структуру розповіді: зачин, середня частина, кінцівка.

Переказ. Вчити дітей осмислювати зміст, ідею твору, запам'ятовувати послідовність дій. Вправляти дітей у відновленні послідовності в знайомих казках (*творях*) (*в якій послідовності з'являлися герої, розгорталися події тощо*).

Вправляти в переказі творів шляхом перекладу віршованого тексту в розповідний (*прозу*).

Закріплювати вміння дітей складати розповідні висловлювання шляхом зміни знайомих текстів: за аналогією («*Казка на новий лад*»), шляхом зміни або додавання окремих епізодів тексту.

Робота з художньою літературою. Виховувати інтерес до літератури, вміння оцінювати вчинки героїв. Виховувати здатність засвоювати послідовність розвитку сюжету, помічати деякі особливості літературної мови (*епітети, казкові повтори тощо*).

Читання та розповідання дітям. Читати дітям твори трьох літературних жанрів (*казка, оповідання, вірші*) українських класиків літератури та сучасних українських письменників, твори зарубіжних письменників, які відповідають віку дітей, відображають правдиву дійсність та не суперечать морально-етичним та естетичним нормам.

Виразне читання. Продовжувати вчити виразно розповідати вірші, інтонаційно різноманітно передавати їх відповідно до змісту, користуватися природними інтонаціями, логічними паузами, наголосами, передавати своє ставлення до змісту віршів.

Примітка: можливе навчання дітей іноземній мові за умови засвоєння дітьми рідної мови в тому обсязі, який відповідає віку дітей; створення відповідних умов для її вивчення, але не за рахунок реалізації завдань, передбачених чинною програмою.

5. Підготовка руки до письма

Розвивати дрібні м'язи пальців та зап'ястя руки, окомір (*визначати центр, середину аркуша паперу*), просторові уявлення (*ліворуч, праворуч, унизу, вгорі*). Вправляти дітей у різних видах штрихування готових контурів прямими, похилими, уривчастими короткими лініями.

Нормальний розвиток мовлення дитини найтіснішим чином пов'язаний також із розвитком рухів пальців рук. Це перш за все визначається розташуванням у головному мозку моторної мовної зони, яка практично є частиною рухової області. Відомо, що близько третини всієї площі рухової проекції в корі головного мозку займає проекція кисті руки. Тому тренування тонких рухів пальців рук має великий вплив на розвиток активного мовлення дитини.

У дитини слабо розвинені тактильні відчуття, можна спостерігати слабкий (млявий) тонус, що веде до креслення тонких, ламаних, переривчастих ліній. Є діти з підвищеним тонусом дрібної мускулатури. У цьому випадку рука дитини швидко втомлюється, вона не може закінчити роботу без додаткового відпочинку.

Дуже часто у дітей із млявими м'язами рук відзначається слабкість м'язів артикуляційного апарату. У дітей із високою пружністю м'язів дрібної моторики рук спостерігається підвищений тонус м'язів артикуляційного апарату. Впливаючи на тонус руки дитини, ми можемо впливати на тонус мовного апарату.

Поради батькам:

Багато розповідати і звертати увагу дитини на певні явища та події навколо, читати пізнавальну літературу, водити на екскурсії, проводити спостереження. Уважно розглядати окремі об'єкти і предмети. При цьому бажано враховувати пізнавальні переваги (інтереси) своєї дитини.

Розповідати дитині про родичів (де вони живуть, ким працюють, які вони чудові люди, ким вони доводяться дитині); про свою роботу або навчання, про тих людей, які вас оточують. Дуже привабливі для дітей спогади близьких про їхнє дитинство; про ігри, в які вони грали. При цьому можна запропонувати дитині пограти в ці ігри.

Слід попросити малюка описати ігри, в які він грає зі своїми друзями в дитячому садку. Дуже цікаві і приємні для дитини і дорослих моменти, коли виявляється, що деякі ігри пройшли через роки; в них в дитинстві грали батьки, вони як і раніше цікаві їхнім дітям.

Продовжувати сімейну традицію щоденних бесід про прожитий день. (Чим тебе порадував сьогоднішній день? Чим засмутив? Чим здивував?) Обговорювати і планувати всі спільні заходи разом із дитиною.

За рекомендацією педагогів проводити спеціальні мовні ігри з метою збагачення і вдосконалення лексичної сторони мовлення дитини. Так, для розвитку різних частин мови (іменників, прикметників, дієслів) можна використовувати ігрові вправи типу «Зимові слова», «Солодкі слова», «Скляні (дерев'яні, пластмасові та ін.) слова»; «Ввічливі слова», «Веселі слова», «Сумні слова», «Спортивні слова» та інші. При цьому слід дати установку на гру: «Давай із тобою згадаємо всі можливі слова, які нагадують нам про зиму. Це - зимові слова».

У повсякденному спілкуванні продовжувати розширювати запас слів-узагальнень за рахунок уточнення їх значення та за допомогою мовних вправ типу «Магазин взуття (одягу, меблів, канцелярських товарів і т.д.)».

Продовжувати роботу зі словами-антонімами та синонімами (ігри типу «Хлопчик (дівчинка) навпаки» на закріплення слів-антонімів; ігрові вправи «Дружні слова», «Сердиті (веселі, ласкаві і т. д.) слова», «Скажи по - іншому» на закріплення слів-синонімів).

Вправляти дитину в умінні виокремлювати у різноманітних предметах частини і називати їх (наприклад, за допомогою ігрової вправи «Хто більше назве меблів (різні групи узагальнень)?»).

Вправляти дітей у правильному вживанні дієслів. Проводити мовні ігри типу «Хто що вмє робити?» На підбір дієслів (наприклад: «Що вмє і любить робити

кішечка? Бігати, спати, хлебтати, грати, нявкати» і т.п.); «Зміни слівце» на вміння вживати і утворювати дієслова з префіксами.

У повсякденному спілкуванні з дитиною створювати мовні ситуації, що дозволяють дитині погоджувати іменники з числівниками.

Грати з дитиною в мовні ігри, рекомендовані педагогами дитячого садка. Наприклад, «Пограємо-порахуємо» (дорослий (або дитина) вибирає слово, яке треба узгодити з різними числівниками (одне відро, два відра, п'ять відер і т.п. до десяти).

В ігрових ситуаціях вправляти дитину в складанні простих поширених речень. Наприклад, гра типу «Мовчун та балакун»: один гравець задає основу речення (мовчун), а інший (говорун) розширює основу як тільки може. (Стоїть будинок. - У зеленому лісі стоїть дерев'яний будинок. - На узліссі величезного зеленого лісу стоїть дерев'яний будинок з візерунчастими віконницями. і т.д.).

За рекомендацією педагогів проводити з дитиною спеціальні ігрові вправи з розвитку та вдосконалення звукової культури мовлення як складової частини підготовки дитини до подальшого навчання грамоті.

Для розвитку фонематичного слуху вправляти дитину у виділенні першого звуку у своєму імені, в імені оточуючих, в назві улюбленої іграшки, а потім у визначенні послідовності звуків у цих словах.

Для розвитку фонематичного слуху ділити слова на склади і визначати їх послідовність.

Слідкувати за правильним наголосом при промовлянні слів. Вправляти дитину в правильному використанні наголосів у словах, проводячи ігри типу «Так і не так»: дорослий вимовляє слова або словосполучення, поєднуючи правильне і неправильне використання наголосів, а дитина слухає і поправляє дорослого, вимовляючи слово (словосполучення) з правильним наголосом.

Закріплювати правильну вимову за допомогою скоромовок.

Під час бесід з дитиною демонструвати культуру ведення діалогу. Показати приклад, як потрібно вести діалог за столом, у гостях, при розмові по телефону.

Продовжувати сімейну традицію щоденного обміну враженнями про прожитий день, про сімейні і дитсадкові заходи і ін., де питання задає не тільки дорослий дитині, але і дитина дорослому. Обговорювати з дитиною спільні заходи.

Формувати усвідомлене ставлення до ведення діалогу через ненав'язливий аналіз поточного діалогу (за допомогою запитань «Ти уважно слухав (-ла) мене?», «Ти зрозумів (-ла), про що я тобі розповів (-ла)?», «Що тобі незрозуміло?», «У те-

бе є до мене питання?»).

Закріплювати отримані в дитячому садку навички щодо складання зв'язних монологічних висловлювань через:

- складання розповідей за сімейними фотографіями, які охоплюють певний часовий відрізок (зростання малюка, літній відпочинок і т.п.);
- розповіді за серіями малюнків (оповідання за картинами художників, сюжетним малюнком, серією сюжетних малюнків; комікси з доступним дитині змістом і т.п.);
- роботу з ілюстраціями до непрочитаних книг (за малюнками в книзі визначити, про що вона (її головну ідею); хто головні герої; з чого починаються пригоди героїв; які події в ній описані (середня частина), чим закінчиться ця історія).

Вправляти в складанні елементарних описів (перерахування предметів, ознак і т.д.) через ігрові вправи типу «Наряди для Попелюшки» (опис фасонів одягу), «Машини майбутнього» (опис моделей та їх функцій), «Кімнати різних героїв» (опис інтер'єрів - кімнати Мальвіни, та ін.).

Читати дітям художні твори українських класиків літератури та сучасних українських письменників, твори зарубіжних письменників, які відображають правдиву дійсність та не суперечать морально-етичним та естетичним нормам. Читати дитячі художні журнали.

Разом із дітьми переглядати та обговорювати дитячі телевізійні передачі, мультфільми.